

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

جستارهایی در

پانسکو

هو العزيز

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

جستارهایی در پلاسکو

توزیع محدود

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

جستارهایی در پلاسکو

توزیع محدود- ویرایش دوم

۱۰ بهمن ۹۵

با جستارهایی از:

محمد آقاسی، علیرضا آقاییوسفی، ریحانه اصلان زاده، سیدمهدی اعتمادی فرد، آرمین امیر، حسین ایمانی جاجرمی، یاسر باقری، عبدالله بیجرانلو، ناصرالدین-علی تقویان، سمیه توحیدلو، مجتبی توسل، حمیدرضا جلایی پور، ریحانه جوادی، محمدرضا جوادی یگانه، ابراهیم حاجیانی، مهدی حسین زاده فرمی، هادی خانیکی، سیدمحمد مهدی خوبی، مجتبی دلیر، حسین راغفر، جبار رحمانی، محمد مهدی رحمتی، مهدی روزخوش، سعیده زادقناد، احسان سلطانی، احسان شاه قاسمی، غلامرضا صدیق اورعی، رضا صفری شالی، عباس عبدی، حامد طالبیان، حمید طاهری، فاطمه سادات علمدار، فردین علیخواه، موسی عنبری، غلامرضا غفاری، محمدجواد غلامرضا کاشی، محمد فاضلی، نعمت الله فاضلی، مقصود فراسخواه، جولان فرهادی بابادی، ناصر فکوهی، مجید فولادیان، سید احمد فیروزآبادی، محمدامین قانع راد، علی قنبری، محمدرضا کلاهی، مسعود کوثری، رضا مختاری اصفهانی، علیرضا مشهدی زاده، محمد معماریان، مهدی منتظری مقدم، نوح منوری، سیدجواد میری، سیدعبدالامیر نبوی، آرش نصر اصفهانی، عباس نعمتی، سیدضیاء هاشمی، سیده راضیه یاسینی.

با مقدمه: سیدرضا صالحی امیری

به کوشش:

محمدرضا جوادی یگانه، جبار رحمانی، سعیده زادقناد، عبدالله بیجرانلو

۱۳۹۵

عنوان و نام پدیدآور	جستارهایی در پلاسکو/ به کوشش محمدرضا جوادی یگانه، جبار رحمانی، سعیده زادقناد، عبدالله بیچرانلو. با مقدمه سیدرضا صالحی امیری.
مشخصات نشر	تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	۵۲۱ص.
موضوع	بلاها -- جنبه‌های جامعه‌شناختی.
موضوع	رسانه‌ها و افکار عمومی.
موضوع	مسائل اجتماعی -- ایران -- تهران.
موضوع	مدیریت بحران -- ایران -- تهران.
موضوع	بلاها -- آینده‌نگری.
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۵ ج ۲ / HV ۵۵۳
	وضعیت فهرست‌نویسی فیبا
	رده‌بندی دیویی
	۳۴۷/۳۶۳

جستارها

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

ناشر: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
به کوشش: محمدرضا جوادی یگانه، جبار
رحمانی، سعیده زادقناد، عبدالله بیچرانلو.
با مقدمه: سید رضا صالحی امیری، وزیر
فرهنگ و ارشاد اسلامی
صفحه‌آرا: وحید لنجان‌زاده
روی جلد: از مجموعه «ایستاده در غبار»،
اصغر خمسه. خبرگزاری مهر.

همه حقوق این اثر برای پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات محفوظ است.
در صورت تخلف، پیگرد قانونی دارد.

نشانی: تهران، پایین‌تر از میدان ولی‌عصر (عج)، خیابان دمشق، شماره ۹، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
صندوق پستی: ۶۲۷۴ - ۱۴۱۵۵. تلفن: ۸۸۹۰۲۲۱۳. دورنگار: ۸۸۹۳۰۷۶. Email: nashr@ric.ir

فهرست مطالب

پلاسکو از آغاز تا پایان ۷

مدیریت و سیاست شهری

- گزارش ملی پلاسکو / محمد فاضلی ۱۵
- پیام پلاسکو / سید ضیاء هاشمی ۲۵
- مدیریت شهری و درس های پلاسکو / حسین ایمانی جاجرمی ۳۱
- تحلیلی آسیب شناختی بر موقعیت بحران های کالبدی شهر / ناصر فکوهی ۳۵
- ماجرای «پیک نیک» و جامعه شناسی «پلاسکوها» / موسی عنبری ۴۳
- فروپاشی پلاسکو نماد فروپاشی الگوی توسعه شهری / محمد امین قانع راد ۴۹
- آتش پلاسکو روشن است! مگر... / مجتبی توسل ۵۷
- فاجعه ساختمان پلاسکو و درس هایی که نمی آموزیم / حسین راغفر ۶۵
- مسئولیت شهرداری در حادثه پلاسکو / علیرضا مشهدی زاده ۷۱
- مدیریت فرسوده / سید عبدالامیر نبوی ۷۹
- خوب، بد، زشت: درس های پلاسکو / محمد مهدی رحمتی ۸۷
- هزینه های استهلاک و بی توجهی به آن در پلاسکو / غلامرضا صدیق اورعی ۹۷
- ساختارهای خالق حادثه ساختمان پلاسکو / احسان سلطانی ۱۰۳
- آتش پلاسکو؛ احیاگر مشکلات تاریخی ایرانیان / رضا مختاری اصفهانی ۱۱۱
- چتری برای پلاسکو / یاسر باقری ۱۱۹
- قربانیان نامرئی پلاسکو / آرش نصر اصفهانی ۱۲۹
- عدم توازن امنیت حیات ایرانی / مهدی حسین زاده فرمی ۱۳۵

فرهنگ و جامعه

- ۱۴۳ ..... پرسش پلاسکو / نعمت‌الله فاضلی
- ۱۵۵ ..... پلاسکو و امر نمی‌دانم / سیدجواد میری
- ۱۶۱ ..... با پلاسکو می‌توان «جامعه در آغوش خطر ایران» را اسکن کرد / جلالی پور
- ۱۶۹ ..... ققنوس پلاسکو و تکوین مقوله «مردم» در غیاب حکمرانی کارآمد / جبار رحمانی
- ۱۷۵ ..... ساختمان پلاسکو و احساس بی‌پناهی مردم / محمدجواد غلامرضا کاشی
- ۱۸۷ ..... حادثه ساختمان پلاسکو و فرهنگ اعتماد / غلامرضا غفاری
- ۱۹۵ ..... ظرفیت سرمایه اجتماعی و واقعه پلاسکو / سید احمد فیروزآبادی
- ۲۰۳ ..... اعتماد؛ کلید جامعه خود-ترمیم‌گر / فردین علیخواه
- ۲۰۹ ..... پلاسکو و نشانه‌شناسی یک ازدحام / مقصود فراستخواه
- ۲۱۵ ..... پلاسکو، یادگیری و آگاهی ملی / ابراهیم حاجیان
- ۲۲۵ ..... بررسی زمینه‌های بحران پلاسکو با تأکید بر منزلت اجتماعی / مهدی اعتمادی‌فرد
- ۲۳۳ ..... ساختمان پلاسکو و اهمیت آموزش مهارت‌های زندگی / مجتبی دلیر

اخلاق اجتماعی و خلیقات ایرانی

- ۲۴۳ ..... آیا مردم هم در فروریختن پلاسکو مقصرند؟ / محمدرضا جوادی یگانه
- ۲۵۱ ..... حادثه پلاسکو و فرهنگ عمومی / محمدرضا کلاهی
- ۱۶۲ ..... حادثه پلاسکو و مظلونان همیشگی: «مردم» / مهدی روزخوش
- ۲۷۱ ..... تقدیرگرایی، گم‌گشتگی آینده، و ظهور فاجعه پلاسکو / مجید فولادیان
- ۲۷۹ ..... همه ایرانی‌اند، بعضی‌ها ایرانی‌ترند / آرمین امیر
- ۲۸۹ ..... پلاسکو، فقدان همدلی در زیست جمعی ایرانی / علی قنبری
- ۲۹۹ ..... آیا آنها گوسفندند؟ / فاطمه سادات علمدار
- ۳۰۹ ..... فرایند اندیشه نسلی؛ آنچه که انجام می‌دهیم / مهدی منتظری‌مقدم
- ۳۱۷ ..... مناسک پلاسکو / سعیده زادقناد

رسانه‌های جمعی و اجتماعی

- ۳۲۷ ..... پلاسکو: سیلی سخت فاجعه / مسعود کوشری
- ۳۴۱ ..... تصویری از رسانه‌ای شدن یک حادثه / هادی خانیکی
- ۳۴۷ ..... درباره روایت رسانه ملی از واقعه ساختمان پلاسکو / سیدمحمد مهدی خوبی
- ۳۵۵ ..... ۱۲۴ دقیقه تعلیق / محمد معماریان
- ۳۶۵ ..... اختلال رسانه‌ای و نقص جامعه‌پذیری / عباس عبدی

- ۳۷۱ ..... مصیبت به منزله درنگی برای آینده / سمیه توحیدلو
- ۳۸۱ ..... پلاسکو در ذهن مردم فروریخت / عباس نعمتی و حمید طاهری
- ۳۸۷ ..... درس‌های فاجعه پلاسکو برای تلویزیون ایران / عبدالله بیچرانلو
- ۳۹۵ ..... سرکشی تحمل‌ناپذیر نمادها / ناصرالدین علی تقویان
- ۴۰۵ ..... که نه خاطر تماشا، نه هوای باغ دارد / ریحانه جوادی
- ۴۱۷ ..... حادثه ساختمان پلاسکو و افکار عمومی / رضا صفری شالی
- ۴۲۵ ..... اختلال جمعی / علیرضا آقاییوسفی
- ۴۳۳ ..... سلفی‌بگیران پلاسکو / احسان شاه قاسمی
- ۴۴۱ ..... خوش‌حالی‌ها و خوش‌بختی‌های رسانه ملی / نوح منوری
- ۴۴۷ ..... فاجعه پلاسکو: امکان بسیج اجتماعی و نقش رسانه‌ها / حامد طالبیان
- ۴۵۵ ..... شوک درمانی افکار عمومی و دیگر هیج / محمد آقاسی
- ۴۶۱ ..... کنش سیاسی و عکاسی از فاجعه / ریحانه اصلانزاده

برای آینده

- ۴۷۱ ..... از فروریزش نماد مدرنیته تا برساخت فرهنگ رشادت / سیده راضیه یاسینی
- ۴۸۱ ..... علاج واقعه / جولان فرهادی بابادی

فرهنگ و جامعه

پلاسکو و امر نمی دانم

سیدجواد میری

دانشیار جامعه‌شناسی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

حقیقت این است که در این چند روزی که از فاجعه می‌گذرد تحلیل‌های بی‌شماری از این فاجعه و رخداد در فضای مجازی، افکار عمومی، صدا و سیما و روزنامه‌ها پیرامون این مسئله بر ساخته و روایت شده است و این روایت‌های موازی به انحای گوناگون، ذهن و زبان ایرانی را تسخیر کرده است. البته ناگفته پیداست که نقطه مشترک غالب این روایت‌ها، بر روی مفروضی بزرگ شکل گرفته و آن پیش‌فرض این است که من سوژه، می‌دانم که چه اتفاقی رخ داده است، ولی واقع امر به نظر من، امری دیگر است، یعنی آن پیش‌فرض سترگ و یا مفروضی که ما باید به عنوان جامعه‌شناس، روایت خود را بر آن مبتنی کنیم، امر «من می‌دانم» نیست، بلکه برعکس امر «من نمی‌دانم» است، یعنی من به عنوان یک جامعه‌شناس، نمی‌دانم در پلاسکو در طی این یک هفته، چه

گذشته است. به عبارت دیگر، پیش فرض اصلی ما در تحلیل‌ها و تقریر روایت‌های متفاوت و گوناگون از این واقعه، باید بر این پیش فرض مبتنی باشد که من نمی‌دانم چه اتفاقی افتاده است، نه این که مبتنی بر امر می‌دانم به سراغ این فاجعه برویم. البته این نمی‌دانم در برابر می‌دانم قرار ندارد، بلکه یک نمی‌دانم از سر خود آگاهی، نسبت به وضعیتی بحرانی است که در آن پرتاب شده‌ایم و هنوز نمی‌دانیم که چگونه سر از این جا در آورده‌ایم و روایت‌هایی که تقریر می‌شوند، نمی‌توانند عمق معلق بودن سوژه ایرانی را بیان کنند. به زبان دیگر، یکی از بزرگ‌ترین پرسش‌های پیش‌روی یک جامعه‌شناس ایرانی، در بهمن ۱۳۹۵ در برابر واقعه‌ای که بر سر ما آوار شد، این پرسش است که این چه اتفاقی است که رخ داده است؟ آیا ریزش یک ساختمان است که مورد بحث ماست؟ آیا مرگ آتش‌نشانان است که ما را در ماتم برده است؟ آیا عدم همکاری دستگاه‌های مختلف در مدیریت بحران، موضوع مطالعه ماست؟ آیا عدم اعتماد مردم به روایت‌های ناقص و ناقض صدا و سیماست که محل مناقشه است؟ همچنین روایت‌هایی مبنی بر این که آتش‌سوزی اتفاق افتاده یا انفجار صورت گرفته است؟ روایت‌هایی غیررسمی وجود دارد که ماجرا عمدی بوده است. روایت‌های دیگری هستند که مبتنی بر کشاکشی بین نهادهای مختلف امنیتی و غیرامنیتی در این واقعه‌اند. یا این که نهادهای سیاسی با یکدیگر درگیر بوده‌اند، نهادی مثل بنیاد مستضعفان و مالکین پلاسکو با یکدیگر مشکلات و درگیری‌هایی داشته‌اند. قرار بوده است که دو سال پیش این ساختمان تخلیه شود و اخطارهای امنیتی به مالکان داده شده که آنها را نپذیرفته بودند. مسائل بسیاری در مورد پلاسکو وجود دارد و اینکه این واقعه چه نوع واقعه‌ای بوده است، پرسش‌های زیادی پیش روی ما می‌گذارد و همه این‌ها ما را به سوی این امر رهنمود می‌کنند که امر نمی‌دانم در فضای عمومی ایران امروز جلوه قوی‌تری دارد. اما این مسئله از کجا

نشئت می گیرد؟

به نظر من، در جامعه‌ای که شفافیت اطلاعاتی در آن وجود ندارد و افکار عمومی در وضعیتی معلق قرار گرفته باشد و اساساً برای ارتزاق اطلاعات خود نمی‌تواند انتظار این را داشته باشد که دستگاه‌های دولتی و حاکمیتی او را تغذیه کند، آن چیزی که در افکار عمومی شکل می‌گیرد و دهان‌به‌دهان نقل می‌شود، به صورت‌های مختلف در لباس شایعه شکل می‌گیرد و از آن طرف، عطش دانستن خویش را فرو می‌برد. در چنین جامعه‌ای نمی‌توانیم تحلیل‌های جامعه‌شناسانه درستی داشته باشیم. به زبان دیگر، ما در جامعه‌ای زندگی می‌کنیم که در آن شفافیت اطلاعاتی نه تنها وجود ندارد بلکه مدیریت شایعه هم حضور دارد و این مدیریت یکی از بزرگ‌ترین ضربه‌هایی است که به کیان جامعه می‌زند؛ یعنی از بین بردن اعتماد اجتماعی. این بدین معناست که دستگاه‌ها و سازمان‌های مختلف، به جای این که دست در دست هم، سعی و تلاش کنند که اعتماد اجتماعی را به‌مثابه عنصر و مولفه‌ای مهم در قوام و دوام دادن به جامعه بر ساخت کنند و بسازند، برعکس به انحای مختلف، تلاشی مضاعف در تخریب آن دارند، چرا؟ چون مدیران سامان‌دهنده قدرت نمی‌خواهند شفافیت در جامعه جاری باشد، چرا که چنین رویکردی باید در حوزه اقتصادی، مالیاتی، قدرت، سیاست و . . . در تمامی ارکان جامعه و در کنار نظارت حضور داشته باشد. از سوی دیگر، دستگاه‌های حاکمیتی به انحای مختلف نمی‌خواهند به این بازی و سازوکار دموکراسی تن دهند، لذا در خلق فضاهای شایعه و روایت‌های موازی می‌کوشند و دائماً بر دایره نمی‌دانم‌های سوژه معاصر ایرانی می‌افزایند و آن را در حالت معلق قرار می‌دهند. در جامعه‌ای که چهارچوب‌های دموکراتیک برای اطلاعات وجود نداشته باشد و رد و بدل اطلاعاتی در فضایی شفاف شکل نگیرد، بزرگ‌ترین دستاورد یعنی اعتماد اجتماعی از دست رفته و وارد فضایی مخاطره‌آمیز می‌شویم.

سوژه ایرانی در حادثه پلاسکو، در حالت شوک، ترس و دلهره قرار گرفته است. این دلهره در تمامی ساحات زندگی اجتماعی ما ساری و جاری است و وقتی اعتماد اجتماعی رخت بریند چنین دلهره‌ای در همه جا وجود خواهد داشت. به زبان دیگر، فرو ریختن ساختمان پلاسکو، نمادی از دلهره اجتماعی است که هر لحظه ممکن است فرو بریزد، هر لحظه ممکن است ساختمان اجتماعی و نظم ما فرو بریزد و از همه بدتر این که با فرو ریختنش، هیچ کسی مسئولیت نمی‌پذیرد. یکی از بزرگ‌ترین دستاوردهای نظام‌های کارآمدی که در آنها نظارت و پاسخگویی وجود دارد، این است که هر دستگاه، فرد و یا ارگانی که مدیریتی را تحت نظر دارد، بر اساس مدیریت و قدرتش، دارای مسئولیتی نیز هست. در واقعه‌ای که اتفاق افتاد، علاوه بر فروپاشی ساختمان اجتماعی، واقعیت دیگری هم خودش را به صورت واضح و آشکار نشان می‌دهد و آن این است که هیچ‌کسی مسئولیت نمی‌پذیرد. یعنی بازی تقسیم قدرت و مدیریت به گونه‌ای تنظیم شده که هیچ‌کس پاسخ‌گو و مسئولیت‌پذیر نباشد و این به معنای تقدیرگرایی اجتماعی است. هر جامعه‌ای که گرفتار جبرگرایی اجتماعی شود و چنین حالتی بر ساحات وجودی‌اش سیطره زند و چنبره خویش را تحمیل کند، قدرت تغییر و تحول را از کنشگران اجتماعی‌اش گرفته است. شاید در کوتاه مدت این توان و قدرت گرفته شده از سوژه‌ها و کنشگران اجتماعی باعث این شود که بازیگران قدرت به راحتی بتوانند افکار عمومی را مدیریت کنند ولی در درازمدت پایه‌های نظم اجتماعی، سیاسی و فرهنگی را فرومی‌ریزند. به عبارت دیگر، سقوط ساختمان پلاسکو در قلب پایتخت ایران نشان از این دارد که بسیاری مسائل و پیچیدگی‌های جامعه ریسک‌پذیر ایران، نادیده گرفته شده است و چون نظارتی دائمی وجود ندارد و به جای این که نظارت بر اساس ضوابط و قوانین باشد، در چارچوب ارتباط و ارتشاء و گرفتن امتیازات فراقانونی بین نهادهای

مختلف و بازیگران گوناگون آن، چیزی که وجه‌المصالحه شده جان و اعتماد اجتماعی مردم است و اگر این صدمه بیند و به معنای واقعی کلمه سقوط کند، آن‌گاه ما در وضعیتی آنومیک قرار خواهیم گرفت که ساختن و بازسازی آن در شرایط موجود جهان، کاری بسیار دشوار خواهد بود. زیرا جهان و منطقه ما در وضعیت بازسازی آمرانه قرار گرفته و ایران در دریایی از بحران‌ها احاطه شده است. بنابراین سقوط ساختمان پلاسکو، پرسش‌های بیشماری را در پیش چشم جامعه‌شناسان مطرح کرده و من به عنوان یک جامعه‌شناس، حقیقتاً این پرسش برایم مطرح است که چه اتفاقی رخ داده و چرا چنین رویدادی به این طرز فجیع، رخ داده است؟

آیا برای این پرسش‌ها می‌توان پاسخی یافت؟ به نظر می‌رسد در جامعه ایران که رویدادها و اطلاعات در دایره تنگ امر امنیتی قرار می‌گیرد، نمی‌توان از جامعه‌شناس انتظار تحلیل داشت. جامعه‌شناسی که دسترسی به داده‌ها ندارد و به انحاء مختلف داده‌ها در داخل پرانته‌های امنیتی قرار می‌گیرد، تحلیل‌هایش بیشتر مبتنی بر تفاسیری خواهند بود که این تفاسیر به صورت مختلف معطوف به عکس‌العمل‌های اجتماعی است که در پس حادثه رخ می‌دهند و رخ می‌نمایانند و لذا خود واقعه را نمی‌تواند تحلیل کنند، یعنی ما هنوز نمی‌دانیم چه اتفاقی در پلاسکو افتاده است و این نمی‌دانم در کنار بسیاری از نمی‌دانم‌های دیگر، پرسش‌هایی را در مورد چستی و چگونگی جامعوی ایران امروز مطرح می‌کند. به زبان دیگر، پرسش از پلاسکو پرسش از چگونگی مدیریت در کلان‌شهر تهران است.

پرسش از پلاسکو، پرسش از چگونگی مدیریت جامعه ایران معاصر است. پرسش از سقوط پلاسکو، پرسش از فردای پر بیم و دلهره و مخاطره ایران معاصر است و برای این که از این بیم و دلهره عبور کنیم باید کسانی که مدیریت جامعه را به عهده گرفته‌اند، نسبت به مسئله

اعتماد اجتماعی، فراتر از نگاه‌های سیاسی، جناحی، مذهبی، دینی، فقهی بنگرند و به آن به‌مثابه یک امر اجتماعی بپردازند. اگر در جامعه‌ای، اعتماد اجتماعی فرو ریخت مطمئن باشید، تبعاتش عمیق‌تر از فرو ریختن ساختمان پلاسکو خواهد بود. تا پیش از آن‌که دیر شود و تأخیر بیشتری صورت گیرد، باید نگاه‌مان را نسبت به مفهوم اعتماد اجتماعی دگرگون کنیم و از منظر جامعه‌وی به امر اجتماعی بنگریم، همچنین نباید امر اجتماعی را به‌مثابه خمیری بینیم که هر گونه که بخواهیم می‌توانیم با دست‌ان پر قدرت به شکلی که دلخواه ماست درآوریم. امر اجتماعی، امری است که تمامی حوزه‌ها را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد و یک علتی نیست، دو علتی نیست بلکه متنوع‌الاضلاع است و در تاریختی شکل گرفته و دارای عنصر و مؤلفه‌هایی بسیار قدرت‌مند بوده و منطقیش مبتنی بر منطقی درونی است و اگر آن را نفهیم و با امر بیرونی قدرت و خشونت در حالت انقیاد قرارش دهیم، اعتماد اجتماعی فرو ریخته و امر جامعه‌وی در حالت فروپاشی قرار خواهد گرفت. به زبان دیگر، امر نمی‌دانم، پرسش از فردای پر بیم و موج و گردابی بس حائل در جامعه است که باید از سوی نهادهای قدرت جدی گرفته شود، چرا که استمرار نظم موجود، مبتنی بر تقلیل دایره نمی‌دانم‌های افکار عمومی است که باید از سوی نهادهای قدرت جدی گرفته شود چرا که استمرار نظم موجود مبتنی بر تقلیل دایره نمی‌دانم‌های افکار عمومی است.

فصلنامه علمی، پژوهشی و آموزشی
فصلنامه علمی و پژوهشی